

Mladí sociologové o stavu soudobé české sociologie

Kulatý stůl mladých sociologů, jehož zkrácený přepis zde předkládáme čtenářům, se uskutečnil v Sociologickém ústavu AV ČR dne 12. prosince 2001. Navázal tak na tradici kulatých stolů, které redakce *Sociologického časopisu* pořádala v uplynulém desetiletí již několikrát (viz SČ 1 a 2, 1991 nebo 4, 1996). Účastníky našeho kulatého stolu byli mladí sociologové, většinou doktorandi z výzkumných pracovišť i univerzit, kteří se vyjadřovali k celé škále otázek týkajících se současné české sociologie. Diskuse se spíše než kolem otázek teoretických točila kolem konkrétních neduhů české sociologie, se kterými se čeští sociologové – a nejen ti mladí – denně setkávají. Zvláště početné byly stížnosti na adresu kvality doktorského studia a chybějící komunikaci mezi generací učitelů a generací žáků, mezi různými týmy a „partami“ sociologů a na nedostatek zájmu o práci jinak vědecky orientovaných kolegů. V průběhu diskuse vystoupily na povrch také některé z názorových polarizací vlastních celé české sociologické obci, které, jak se zdá, budou hrát svou roli i nadále: rozdíl mezi sociology z ústavů a sociology z univerzit, mezi „kvantitativci“ a „kvalitativci“, mezi sociology spíše empirického a spíše teoretizujícího založení. Průběh debaty ale ukázal, že tyto protiklady neoznačují bojové fronty, ale jsou liniemi vnitřně strukturujícími názorově různorodou a tolerantní vědeckou komunitu. Alespoň se tomu zdá nasvědčovat absence konfrontačního tónu jak vůči starším generacím, tak vůči vrstevníkům rozdílného vědeckého založení. Avšak vážné problémy ohrožující další rozvoj české sociologie byly pouze identifikovány, a to ještě ne zcela jasně a v úplnosti: půjde teď mj. o to, aby účastníci kulatého stolu a jejich generační vrstevníci (a nejen oni) nezahlali jen u odkrývání problémů, ale aby nedostatky a slabiny české sociologie sami pomáhali překonat.

ms

Diskuse se zúčastnili ze

Sociologického ústavu AV ČR **Alena Křížková**, **Martin Lux** a **Klára Plecítá-Vlachová**,

Fakulty sociálních věd UK **Tomáš Bitrich** a **Ivan Vodochodský**,

Fakulty sociálních studií MU **Marie Valentová**,

Vysoké školy ekonomické **Karel Müller**,

MF Dnes **Petr Kamberský**,

Fakulty humanitních studií UK **Marek Skovajsa**, který je též šéfredaktorem *Sociologického časopisu* a diskusi moderoval.

Skovajsa: Domnívám se, že problémy, o kterých se můžeme bavit, se dají rozdělit do dvou skupin, a to na ty, které jsou specifické pro naše české prostředí, jsou to problémy nedostatku financí, institucionální nezakotvenosti, problémy související s postkomunistickou transformací a problémy obecné, s nimiž se potýkají společenští vědci i na Západě. Mohou to být otázky identity sociologie i jiných společenskovědních oborů, jak sami sebe ti, kteří v těchto oborech pracují, chápou, případně jak tyto obory mezi sebou komunikují, jak navzájem prorůstají, nebo jestli je naopak na místě požadavek, aby se od sebe

oddělily. Samozřejmě toto rozdělení, které nabízím, je arbitrární, nemusíme se ho držet doslova. Ale dovoluje nám zamyslet se pro začátek nad dvěma různými problémy. Co vlastně je sociologie? Je tato otázka jednoduše zodpověditelná? Jeví se mi, že z určitého pojetí všechny sociální vědy vytvářejí jakousi jednotu. Časté jsou názory, podle kterých ekonomie, sociologie a politologie patří k sobě a oddělit je od sebe je těžké. Je možné k nim třeba přidat antropologii, historii. Můžeme sociologii definovat esencialisticky, můžeme říci, co to je, třeba stanovením objektu, který zkoumá, nebo budeme postupovat spíš operacionálně, že řekneme: sociologie je to, co děláme?

Kamberský: Já bych se chtěl principiálně zeptat, jestli chceme mluvit o otázkách, co je sociologie, jaká je identita sociologa, jaká je současná česká sociologie? Jestli je nějaká šance a zda je v naší moci s ní něco provést? Rád bych si ujasnil základní otázku kulatého stolu. Pokud mohu, debatoval bych o české sociologii, protože můj pocit je, že česká sociologie není úplně taková, jak by se nám líbilo, a její frustrace je docela hluboká. Pro mě je jediná vážná otázka: Co s českou sociologií? Je nějaká šance ji změnit, rozhybat, aby něco vydávala, nějaké plody?

Skovajsa: Mluvíte o plodech sociologie. Čemu se mají sociologové věnovat a jaké mají být výsledky jejich práce?

Kamberský: Těch témat je hrozně moc. Vlastně většina z nás má za sebou nějakou pedagogickou praxi – učí. Moje zkušenost je, že v každém ročníku je pár talentovaných lidí, kteří ještě na konci bakalariátu a i v magisterském studiu mají chuť dělat vědu. Když ji začnou dělat, zjistí, že jejich texty kromě jejich konzultanta nikdo nečte. Vidí poměry, které v ročnících panují, a tak značná část odpadne, ne proto, že by chtěli jít dělat byznys, že je něco baví víc, ale proto, že jsou nespokojeni s vnitřním prostředím. Věda má pro mladé velký půvab, ale během studia odpadají, a to zbytečně. Bohužel se najde jen pár věrných, kteří se nenechají ničím odradit. To je jeden problém. Druhý problém je, že vůbec, ale vůbec nefunguje vnitřní komunikace než ta, kdo komu podepsal grant a kde kdo vydělal nějaké peníze. Moje zkušenost z pražského prostředí je ta, že kolegové na jednom pracovišti nečtou texty svých kolegů. Je to samostatná otázka, zda jsou texty špatné, nebo jestli jsou vědci zcela vytíženi „svejma vedlejšákama“. Věda prostě nefunguje, nežije, ztrácí osobnosti, které by přitahovaly mladé. Další otázky: Věnujeme se vůbec důležitým tématům? Věnuje se česká sociologie venkovu, skinheadům, spodině, podnikatelům, étosu a podobně? Nebo jsme spokojeni s tím, že prostě máme granty na změny sociální stratifikace? Nenechává se to zajímavé jen na novinářích?

Valentová: Když jsem se připravovala na tento kulatý stůl, ptala jsem se sama sebe, jaký to bude mít smysl. Co bych tak měla říci. Smysl své práce si každý dodá svým způsobem sám. Hledá si ho v průběhu času. A kdybychom se o tom měli bavit jako o obecném smyslu, tak se dostáváme úplně někam jinam. A obecná úroveň komunikace je naprosto zbytečná. K ničemu se nedostaneme a nic nevyřešíme. Tak to je jedna věc. A potom nálada tady, kterou vy jste vlastně prezentoval. Já se na to dívám trochu jinak. Vůbec nevím, co se děje tady v Praze, a to je možná zase můj handicap... Tak třeba v Brně je možné se setkat na nějakých neformálních i formálních setkáních. Existují například akademické pondělky, kde se opravdu sejdou členové katedry a říkají si tam, na čem dělají a hned se kritizují. Jdou tam doktorandi, studenti. Je to prostě komunikační prostor, fórum, kde je možno o tématech jednak diskutovat, ale i přinášet ta nová. Protože pokud nevytvoříme nějaké diskusní fórum, které by přinášení nových témat umožnilo, tak nějaké direktivní zavedení nových témat nemá smysl.

Müller: Souhlasím s tím, že komunikace je značně omezená. Myslím si, že je to hodně taky z důvodů oněch vedlejších úvazků. Nedávno jsem měl v ruce výsledky řady výzkumů, které srovnávají preference vědců u nás a v západní Evropě. Ten rozdíl byl opravdu významný. Pokud šlo o západní Evropu, tak tam na prvním místě, podobně jako u nás, je snaha prosadit se ve vědecké obci a získat uznání kolegů. Na druhém místě je snaha vychovat si své nástupce. U nás je tato preference až na desátém místě. Myslím si, že tato skutečnost dost zřetelně poukazuje na jakousi absenci a komunikační vakuum, hlavně mezigenerační.

Kamberský: To je klíčový problém. Já bych se úplně vykašlal na debatu o penězích. Ve vědě prostě nejsou, ve školství nejsou. Ideálem by byl mladý student, který od vědy neočekává, že si bude za vědecké peníze moci koupit drahé auto, ale chce dělat v týmu, který to prostě někam táhne. U někoho, kdo se mu věnuje, kdo sám někým je a na nějakém projektu, který má smysl. Takových lidí je podle mě v Čechách strašně málo. Většina kapacit, kteří mají nějaké charisma, něco vědí a jsou bráni i mimo tuto naši kotlinu, je chycena do úřadování. Nemají v podstatě kolem sebe žádné mladé, kteří pro ně makají, když to přeženu. A pak je mnohem těžší přemlouvat ty mladice a mladíky, aby zůstali u vědy a neodcházeli do marketingu, nebo kamkoliv jinam.

Vlachová: Nemí to problém hlavně pražské univerzity nebo obecně univerzit? Protože, když se třeba podívám tady v Sociologickém ústavu, tak tady v podstatě každý vedoucí týmu má nějaké mladé, kteří, já nevím jestli zrovna na ně makají, ale určitě pracují pro tým. Tady každý maká na své jméno. Samozřejmě všichni musíme dělat empirický výzkum, musíme publikovat, musíme to prostě dávat jak populárním médiím, tak psát do ciziny do vědeckých časopisů. Prostě to musí být. Univerzita v tom pokulhává.

Vodochodský: Já bych reagoval na poznámky na adresu univerzit nebo akademické půdy. Chtěl bych upozornit na to, že univerzita je trochu specifické prostředí a že není jednoduše srovnatelné. Nejde prostě říct: My v ústavu máme více grantů, jsme produktivnější, jsme progresivnější. Je to mnohem složitější. Na univerzitě se učí studenti. Je to běh na hodně dlouhou trať. Bohužel, je nás tady málo, kdo tuhle zkušenost máme a tak víme, co to obnáší, takže ten hlas tady bude trochu potlačený. Ale opravdu si myslím, že je trochu něco jiného Sociologický ústav a katedra sociologie.

Müller: Ale srovnání univerzity s ústavu se mi zdá důležité. Má zkušenost je univerzitní. Pokud jde o onu absenci komunikace, na univerzitách nejsou týmy, mladí lidé nepracují v týmu s nějakými kapacitami, od nichž by mohli něco čerpat, které by jim třeba poskytl své kontakty do zahraničí. Spíše to vypadá tak, že každý si své kontakty chrání a chápe to jako jakési své *know-how*. K problematice, kde se bude dělat věda. Ze začátku devadesátých let tady byla snaha přinést vědu na univerzity a nějak to propojit s výukou. To se příliš nepovedlo. Dneska jsou univerzity u nás v porovnání se Západem v jiné pozici. Myslím, že v západní Evropě se dvacet pět procent výzkumu dělá na univerzitách. U nás je to pouze deset procent. To je, myslím, docela velký rozdíl. To znamená, že určitě, i když to není odpověď na tuto otázku, tady vidím nějakou takovou zvláštní duplicitu. Učí se tam, má se tam učit, ale dělat vědu a učit vlastně patří neodmyslitelně k sobě.

Lux: Já jsem ze Sociologického ústavu a také nemám pocit, že by to skutečně bylo až tak zlé, jak o tom mluvil Petr Kamberský. Řekl, že sebe navzájem nečteme, ale on je to opravdu někdy problém. Existují dva koncepty ústavu, o kterých se tady už dlouho diskutuje. Buď se ústav sjednotí na nějakém jednom tématu, do kterého budou zapojeni všichni, a pak se asi budeme i vzájemně číst. Nebo zůstane, což preferuji já, velké množství

různých témat zpracovávaných v různých týmech. Už kvůli času mohu jen těžko číst všechny stati k sociální stratifikaci nebo všechny politologické texty. Některé samozřejmě ano, které jsou relevantní pro mou práci, ale ne všechny. Existuje spousta literatury k tematice výzkumu bydlení, kterým se zabývám, a ta samotná mi zabírá tolik času, že nemohu zároveň studovat informace z jiného oboru. Na rozdíl od tebe mám dojem, že se v našem ústavu mezi mladými lidmi rozvíjí úplně nový způsob práce, lidé jsou mnohem aktivnější, někteří tady pracují od rána do večera. Mohou publikovat v zahraničí, hodně cestovat, důležité taky je, že člověk už nenajde po škole okamžitě práci, jako to bylo na začátku devadesátých let. Všechny firmy požadují praxi a zrovna na ústavu je možno ji získat. Domnívám se, že vývoj jde správným směrem. Ještě jsme přirozeně nedosáhli standardu západních zemí, ale vyhlídka není špatná.

Kamberský: Myslím, že je docela vážná otázka, jestli, když jsi tedy odborník na bytovou problematiku, jestli nemůžeš číst texty Kláry Vlachové-Plecitě o politických postojích. Myslím si, že je strašně důležité, aby tomu tak nebylo. Protože jakmile si řeknu, já jsem opravdu idiot, protože já rozumím pouze archivaci dat v biografických průzkumech, já absolutně nerozumím tomu, jak se zkoumají národnostní menšiny, a nebudu o tom nic číst, tak to je špatné. Je jasné, že nejsi schopen se vypořádat s každým argumentem, a když si hraješ s vyprávěním, tak ve složitých nelineárních modelech neodhalíš chybu. Přece ale dokážeš poznat, zda-li je tam nějaká nová zajímavá interpretace, zda se dobře pracuje se zdroji, zda nejsou špatně kladeny otázky, zda není ignorována nějaká klasická literatura, kterou máš načtenou a tak dále. Já si myslím, že člověk je přece schopen číst i dobrý ekonomický článek. Já se prostě bojím, že se tady jakoby rozpadáme v partičky.

Müller: I když jsem původně filozof, teď působím na politologickém pracovišti, vidím opravdu velkou snahu, která je možná jakýmsi důkazem nesebevědomí toho oboru, negativně se vymezovat vůči ostatním sociálním vědám.

Vlachová: My jsme jako tým kritizováni za to, že badáme na pomezí sociologie, že neděláme čistou sociologii. Mně osobně a také většině z nás to nevádí. Děláme sociologii politiky atd. Někteří z klasiků české sociologie vznesli tuto námitku.

„Počiny“ české sociologie

Kamberský: Mohl byste zkusit každý uvést nějaký počín české sociologie za těch třináct let? Kdy se něco povedlo? Já osobně vím asi o třech. Ale zajímalo by mě, jestli jich nemůže být odhadem třeba padesát.

Vodochodský: Pro mě je počín to, že tady vznikl druhý sociologický časopis *Biograf*, který je alternativou *Sociologickému časopisu*. Snaží se a myslím si, že v současné době je už na srovnatelné úrovni. A pak taky pro mě osobně je počín to, že tady vzniklo pracoviště, více pracovišť na bázi neziskového sektoru, která se taky zabývají vědou, sociologií a příbuznými obory.

Kamberský: Pro mě osobně je počinem velká kniha, kterou editoval Jiří Večerník (Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998 – pozn. red.). Jsou tady knihy pana Kellera, kterého veřejnost zná, hlavně jeho články v Rudém právu. Je tady taková ta zelená brněnská škola, pro mne, a já si myslím, že pro řadu z nás, velmi ctěná. Tohle jsou výsledky sociologie za třináct let, s takovým úžasným materiálem? Ty změny přece byly fascinující! Těch témat, která jakoby byla schovaná, která se ale dala vytěžít z těch uplynulých čtyřiceti let! Nemohu si prostě pomoci, ale mně přijde, že toho je neuvěřitelně málo, co se z toho zpracovalo.

Vodochodský: Já bych se do toho, co říkal Petr Kamberský, pokusil vnést trochu historické dimenze, i když to dělám nerad, a zmírnit to, co řekl, že se za třináct let nic neudělalo. Upozornil bych na to, že před třinácti lety vlastně sociologie, nechci říci, že neexistovala, protože tím bych se dotkl asi několika lidí, ale rozhodně jí bylo třeba v určitém smyslu znovu nastolit, částečně personálně obměnit a vlastně z velké části znovu vybudovat. Není moc s čím srovnávat, aby se dalo říci, jestli těch třináct let je hodně nebo málo. Ani si nemyslím, že by to byly za těch třináct let jenom ty dvě nebo tři věci, protože samozřejmě pořád je těžké říci, co zrovna teď vzniká, co se za chvilky třeba může ukázat zase být důležité. Ale chci do toho vnést hledisko, že se děje spousta věcí, které se odehrávají tak trochu pod povrchem. Některé jsou v tuhleto chvíli už jakoby za zenitem. Zdá se, že dosáhly nějakého kulminálního bodu, a teď už třeba trochu upadají. Ale obor prostě vzniká a vyvíjí se.

Valentová: To je právě to podhoubí. Já jsem na Masarykovu univerzitu nastoupila v roce devadesát tři a nemám tu zkušenost ze začátku devadesátých let, nebo alespoň jsem ji nebyla schopna nějak reflektovat. Byla jsem ten malý studentík, který se vlastně vůbec nezabýval kontextem a tak dál. Mám ale pocit, že lidi, co na univerzitu nastupují teď, hlavně do doktorandského studia, jsou jiní. Oni opravdu chtějí pracovat v týmu. Oni vlastně určitým způsobem překonají ty, kteří tam studují dříve. Už nebudou akceptovat, že jim někdo říká to, co oni už dávno vědí. Oni to budou chtít říkat sami a začnou se nějakým způsobem shlukovat. Opravdu si myslím, že podhoubí je. Teď jenom vědět, co se stane.

Lux: Já bych opět reagoval na Petra Kamberského. Ty ses na začátku vyhnul poměrně obecnému pojednání o tom, co to je sociologie, což je podle mého názoru velmi správné. Já bych o tom také nerad diskutoval. Ale vzápětí jsi přišel se stejně hrůznou myšlenkou, totiž definovat a vyjmenovat počiny sociologie. Je počinem kniha, kterou čte pár odborníků, nebo praktická práce v terénu? Při své práci беру velký ohled na to, zda má nějaký praktický dopad. Nemyslím si, že se sociologie jako věda má uzavřít do sebe. Mám hroznou radost, když některé věci, na nichž pracujeme, potom mají vliv na praxi a prostě to něčemu nebo někomu pomůže. Myslím si, že to je možná daleko větší počín než popis deseti let vývoje společnosti.

Vodochodský: Za docela dobré a velké počiny považuji i to, že vlastně vznikly asi čtyři nebo pět nových fakult, které se zabývají společenskými vědami. Co se týče publikací, tak to nejsou jenom původní publikace, ale jsou to i překlady, že ano. A to je věc, která tady v podstatě vůbec neexistovala, nebo to bylo prostě pár knih, které se daly spočítat na prstech jedné ruky.

Kamberský: To je báječné. Oni ti lidi se narodí, naučí se chodit, mluvit, to jsou taková báječná miminka. A oni se i tou lžičkou treťí do pusy. Všecko, co tady říkám, trošičku přeháním. Třeba někdo z těch mých provokací dokáže sestavit nějaké vážné otázky. Chtěl jsem tím položit otázku, zda se shodneme na tom, že přes nemalý počet českých společenských vědců, přes nemalý počet českých pracovišť, přes poměrně opravdovou ctihostnost nových českých sociologů, mě ty plody neuspokojují. A když prostě budu tvrdý, tak mě neuspokojují ani ti mladí sociologové. První mladí sociologové nové generace začali v roce devadesát. To znamená před jedenácti lety. Zbylo z nich strašně málo. A o těch je zase slyšet, jsou vidět. To je pravda. Zase možná přeháním, ale kromě Kláry Vlachové a Martina Luxe tu jsou ještě tak tři jména. Když to přezenu, tak většina z nich je v Sociologickém ústavu.

Potřebují mladí sociologové guru?

Lux: Co mi opravdu vadí a proč si myslím, že mladí lidé neprodukují tolik, kolik by mohli, je, že jim často chybí starší moudrý vědec, který by jim ukazoval cestu, nějaký guru. Nevím jaká je situace jinde, ale mnozí zkušení vědci nemají čas na to, aby se mladým věnovali více, než je to nezbytně nutné. Mladí vědci tak začínají úplně z nuly, o všechno musejí žádat sami, na všechno se připravit sami. A to považuji za velkou chybu i velkou vinu těch starších, jelikož mladí na začátku určitě potřebují, jak z praktického hlediska – při shánění grantů –, tak i z hlediska odborného, vědeckého, vedení. Myslím si, že to je něco, co by se mělo rozhodně zlepšit a co my bychom v budoucnu už rozhodně neměli dělat. Sám se snažím, když přibírám nové lidi do týmu, být hodně s nimi, pomáhat jim s psaním odborných statí, zajišťovat dodatečné vzdělávání, jednoduše s nimi hodně spolupracovat, aby měli pocit, že se opravdu rozvíjejí. Jakmile totiž přestanou mít pocit, že se rozvíjejí, tak prostě utečou.

Skovajsa: Sdělování nebo předávání zkušeností od zasloužilých a osvědčených guru těm mladším u nás jistě chybí. Já sám jsem během studia nenarazil na mnohé, kteří by byli ochotni mě uvádět, zasvěcovat, pomáhat mi. Je to dáno jistě i tím, že univerzity jsou masová záležitost, učitelé nemají čas, pracují kdoví kde jinde. Ale myslím si, že sami učitelé, alespoň v devadesátých letech, měli nejdříve sami dost co dohánět a neměli tolik co předávat dál. Dnes už je čím dál tím více lidí, kteří jsou ochotni se o své zkušenosti dělit a mladé lidi vést.

Vlachová: Já jsem asi ten šťastnější případ. Já jsem svého guru měla, byl to docent Matějů. Způsob, kterým učil, snad i já předávám ve škole, kde učím. Samozřejmě, že v určitém momentu se mladý člověk musel osamostatnit a jít si svou vlastní cestou. Co ale bylo důležité, v první fázi vůbec někde získat místo na nějaké instituci, protože s tím souvisí i to, že pak můžeš na oficiálním nebo neoficiálním základě pracovat s tím guru. Že s ním při zaměstnání můžeš nějak externě spolupracovat, to není vždycky úplně ono. V druhé fázi, když už se pak osamostatníš, tak potřebuješ formální místo proto, aby ses stal nositelem grantu. Když si vybereš téma a požádáš o grant, někdo ti musí poskytnout to jisté zázemí, díky jemu jsi zaměstnán.

Kamberský: Jasně. Matějů a Vlachová. To je známé, to je zářný příklad. Má ale třeba nějaké následovníky Petrusek nebo Alan? Zdeněk Konopásek možná. Je tady ještě spousta dalších význačných jmen. Mají u sebe nějaké nadějně mladíky?

Vlachová: Ještě takovou poznámku. Jména, která jsi teď jmenoval, nebyli to právě ti, kteří dělali sociologii jako takovou? Není tam třeba nějaký problém v tom, že sociologie jako taková, ta čistá, se v podstatě nevyvíjela? Oni nás na té škole seznamovali v podstatě s historií, nebo s dávnou „současností“, nicméně ne s tím posledním poznatkem. Jestli v tom není nějaký zádrhel?

Jak učit sociologii?

Skovajsa: Jak by měla vypadat výuka sociologie na vysokých školách, aby student byl schopen začít, když sežene místo na ústavu a nějakého guru, pracovat. Jestli výuka má být jenom přehledem teorií a historie, nebo jestli se má chtít po studentech něco jiného?

Valentová: Je účelem výuky vychovávat nové vědce, či lidi do personálních, marketingových a jiných agentur? Nejsem si jista, jestli se potom těch osmdesát lidí absolvujících třeba v Brně, dostane na ty ústavy, které jsou tři. To je právě otázka.

Skovajsa: Zřejmě je to jenom malá menšina všech studentů, co školy každoročně vyprodukují, která má nějaké vědecké ambice a která se skutečně sociologii bude vědecky věnovat. Jak potom výuku postavit, když se věci mají tak, že z většiny studentů nebudou vědci?

Kamberský: To je irelevantní otázka, protože přece univerzity a veškeré vysoké školství nevychovává vědce. Univerzity dávají nějaké vzdělání a zájemem vědy je, aby ti nejtalentovanější studenti, nebo ti nejlepší, byli motivováni k tomu, aby dál dělali vědu. To je prostě vnitřní zájem vědy. Jak si jednotlivá škola postaví výuku, jestli ji bude stavět tak, aby se studenti více uplatnili na trhu práce, nebo víc k nějakému teoretizování, to je pak volba jednotlivých pracovišť, a to neřešme. Víme přece, že většina lidí nebude dělat vědu. Jsme-li tady jakoby na vědeckém plénu, tak přemýšlejme o tom, jak věda může při současných penězích přilákat a udržet ty, kteří jsou pro ni nejvhodnější.

Vlachová: Souhlasím s Petrem Kamberským. Nemyslím, že škola má přemýšlet o tom, jestli bude vychovávat v první řadě vědce a teprve pak někoho jiného. Jde o to, že by asi měla klást větší pozornost na to, co se nového v oboru děje obecně. Já přesně jako Petr nepovažuji za počin to, že se přeloží nějaký sociologický klasik. Je to hezké přečíst si ho v češtině, nicméně je to opravdu jako kapička v moři toho, co v celé světové sociologii vychází. Osobně bych ocenila víc, kdyby prostě nové akvizice v odborných knihovnách potrhly opravdu to poslední, co se ve světové sociologii děje a ne, co se prezentuje v češtině. A o tom je taky ten problém obecné výuky na vysokých školách. Učím tam jeden kurs a vím, že tam jsou na jedné straně vynikající studenti, kteří si prostě najdou poslední literaturu, napíší vynikající seminární práci, která může být okamžitě publikována třeba v *Sociologickém časopisu*. A pak tam jsou takoví, kteří prostě vůbec ani nevědí, že něco takového existuje. Jsem přesvědčena, že studenti si mají najít aktuální texty, přečíst si to a ne jen spoléhat na klasiky. Ale na druhou stranu ty, kteří odejdou pracovat do agentur, taky potřebujeme, aby dobře uměli udělat servis týkající se výzkumu.

Vady na kráse doktorského studia

Müller: Odstupňování vysokoškolského vzdělání: bakalář, magistr, postgraduální studium, je celkem návodné. Určitě by magisterský stupeň měl být kvalitním cílem. Měl by poskytovat prostor, aby vědci mohli vyrůst, pokud budou mít zájem, a pak sami zváží, zda studovat postgraduální studium. Ale asi už ne všichni budou mít zájem o uplatnění v oněch existujících pracovištích. Myslím si, že vlastně otázka komunikace, řekněme týmové práce, by měla hlavně fungovat v postgraduálním stupni. Moje zkušenost je bohužel taková, že tomu tak není.

Skovajsa: Doktorské studium je určitě otázka dosti vážná. Domnívám se, že na bakalářské a magisterské úrovni se udělal od devadesátých let velký krok dopředu. Když jsem začínal studovat, tak jsem měl někdy pocit, že učitelé čtou učebnice týden před námi studenty. Že stále trvá jakési dohánění. To už teď nehrozí. Přesto se ale i v magisterském studiu vyskytuje improvizace, kursy se dávají dohromady tak, jak se najde učitel, který by byl ochoten učit. Chybí struktura. U doktorského programu je tomu podobně. Tam se mi zdá, že často vážne komunikace mezi školitelem a studentem.

Křížková: Mám z doktorského studia takový pocit, že to je nebo bude práce každého na svém tématu. Já jsem teď začala a chybí mi nějaké větší setkávání studentů, kde by se více diskutovalo třeba o tom, o čem teď tady diskutujeme dnes, my máme jen semináře, kde každý prezentuje své téma. Ale to je jen jeden seminář. Potom už je na každém z nás,

jak bude pracovat na svém tématu. Nemá tam bohužel už větší reflexi, než že řekneme dvakrát bude na doktorandském semináři vyprávět o tom, jak dál pracuje na své práci. To je možná nějaká reflexe těch, kdo tam zrovna jsou přítomni, ale to je málo.

Valentová: Když je to málo, tak je potřeba s tím něco udělat. A proč se nesejdete? Určitě tam máte více kolegů, kteří pracují na podobném tématu, nebo alespoň používají stejné metody. Tak proč se nesejít a nezačít diskutovat? To je právě to zablokování, ze kterého není cesta ven. Protože oni nám nic nezařídí, tak my se nebudeme snažit? Třeba se lze sejít i neformálně. I z těch neformálních setkání vznikají velice zajímavé věci.

Kamberský: Pokusím se navázat. Plakali jsme, že se nám pár známých jmen moc nevěnovalo. Jenomže těch pár jmen už dneska začíná být unaveno. Bud' jsou přeúřadovaní, nebo prostě na ně udeřil věk, je jich taky čím dál tím méně a mají čím dál tím menší chuť se do něčeho pustit znovu. Možná ještě někoho přemluvíme, aby se prostě vrátil a vychoval si svého žáčka, ale nevěřím tomu. Druhá věc. Prakticky tady chybí jedna generace. Třetí věc je, zní to alibisticky, zní to nafoukaně, zní to jako z divokého Východu, ale přece jenom se naše generace dostává do mocenských pozic. Ať už tím, že prostě učí, že vytváří nějakou podobu univerzitních pracovišť, tak i tím, že už má publikace, má granty. Tohle je třeba přijmout. Od nikoho se v tuto chvíli ničeho nedočkáme. To je frustrující, protože člověk je mladý, blbý, nevzdělaný, ale nemá jinou šanci.

Valentová: Má šanci. Já konzultuji v Holandsku, ale nikoho z českých učitelů jsem neobešla. Prostě se s tím vrátím zpátky. Nechci nikoho obcházet. Byla to nejlepší cesta. Napojím se na lajnu, která mě k tomu vlastně nějakým způsobem dovede. Já neříkám, že by to tam bylo úžasné, ale pro mě to má určitě profit. A já ho chci sem zase přinést zpátky domů, když se mi něco povede. Pak budu já ten záchytný bod, který už zase nějakým způsobem pomůže někomu jinému navázat. To není beznaděj, to je prostě životní strategie, strategie přežití.

Lux: Sám nejsem doktorand, ale účastním se mezinárodních konferencí a na jedné z nejvýznamnějších, kde se stýkají nejrenomovanější odborníci v oboru výzkumu bydlení, probíhá před samotnou hlavní konferencí prekonference pro doktorandy, na které oni mají možnost prezentovat svou práci. Zkušení univerzitní profesori, kteří se jí také účastní, pak jejich práci i vystoupení hodnotí. Studenti tak mají šanci diskutovat na mezinárodním fóru, vzájemně se kritizovat, vyslechnout si i někdy tvrdou kritiku od přisedlých profesorů. To mi přijde úplně geniální, protože to probíhá na mezinárodním fóru a studenti mají i šanci, že jejich téma zaujme některého přítomného editora významného odborného časopisu.

Skovajsa: Vráťm se k tématu překladů, které jsme už zmínili dříve. Jeden překlad většího krátkého textu od nějakého klasika nás nejspíš nespasí. Je vlastně typické, že když se něco přeloží, tak jde skutečně většinou o nějaký krátký text. Nepřekládá se to nejzávažnější. Stále zůstává velká mezera. Na tomto příkladě je vidět, že zázemí pro vědeckou práci se vytváří jen obtížně. Domníváte se, že podmínky, ve kterých mladí sociologové pracují, jsou přijatelné?

Vodochodský: Podmínky se hrozně rychle zlepšují na materiální úrovni. Přijde mi, že materiální vybavení je dobré. Horší už je to s literaturou, hlavně, co se týče náplně knihoven. Zajímavý rozpor je, a o tom by se určitě dalo mluvit hodně dlouho, mezi materiálním vybavením a finančním ohodnocením. Jsou tady nějaké životní náklady, které jsou celkem jasně vyčíslitelné. Myslím si, že i na univerzitách by měli lidi brát takové platy, aby byli schopni si leccos zaplatit. Samozřejmě, dalo by se taky říci, že je spousta možností,

jak si polepšit. Ale zároveň to člověka trochu odvádí od učení, které je nejhůře vykazatelné.

Skovajsa: Takové možnosti existují, ale doktorské studium pak přestává být doktorským studiem, protože se omezuje na plnění formálních povinností jednou dvakrát do roka, a doktorand vlastně nestuduje.

Müller: To je pravda. Vlastně taky moje zkušenost. Většina mých kolegů brala stipendium jen jako přilepšení k nějakému jinému příjmu, *de facto* pracovala na plný úvazek. Sice jsme dostávali malé prostředky, ale znehodnotily se tím, že ti lidé neměli příliš šancí se zabývat svým výzkumným projektem. Nedávno jsem četl, že nástupní plat na vysoké škole v Maďarsku je trojnásobkem průměrného platu. U nás je to podprůměr. Mladí začínající vědci byli přijati na postgraduální studium proto, že již něco dokázali. Problémem ale je to, že pokud doktorand nedělá vědu, tak mu potom nezbude nic jiného, než naskočit do systému a jaksi se stane součástí těch pevností, jak se říká univerzitám, nepřilíš schopných. Postgraduální studium vlastně u nás, tak jak je koncipováno, příliš šancí nedává. I ty malé prostředky, které jsou zde investovány, jsou investovány velmi špatně.

Valentová: Konstruktivní by bylo, když už je někdo doktorandem, tak by se od něj mohlo očekávat, že bude dělat na výzkumu. Nejen, že splní pár formálních záležitostí, ale že se třeba bude účastnit právě výzkumné týmové práce. On bude tím pomvědem, on bude tím člověkem, který bude vlastně pomáhat vedoucímu realizovat určitý projekt. A třeba by si mohl tímhle způsobem přivydělat ke stipendiu. A bylo by to prostě v oboru, bylo by to kompaktní, neodbíhal by a nenutilo by ho to dělat něco úplně diametrálně odlišného. Někomu se to podaří, ale většině ne.

Bitrich: Nemám pocit, že by peněz ve vědě bylo nějak vysloveně málo. Problém je spíš v tom, že se člověk musí kvůli nedostatku prostředků z jedné činnosti zapojit i do činností dalších. A důležité je, jestli se mu je povede sladit nebo ne: takže dělat několik věcí současně pak bude zároveň znamenat, že dělám jenom jednu věc. Připravuji se třeba na doktorát, k tomu se mi povede získat odpovídající grant a ještě si něco přivydělám například publikacemi popularizačních textů, které z téhle činnosti vycházejí. To je ideální stav, který je naplnitelný i za stávajících podmínek. Problém je v tom, že podle mé současné zkušenosti se člověk spíš chytá toho, co je zrovna k dispozici. A protože je mladý a ne vždycky má vedení v tom, jak o granty žádat a kam se obracet pro nějaké prostředky, možná spíš vezme to první, co se mu dostane do ruky, i když to vůbec nesouvisí s tím, co právě dělá někde jinde.

Kamberský: Doktorand je vědecký tovaryš, který má krušná léta. Nemá za sebou nic, nikdo ho nezná. Zkrátka se musí prosadit. Jsou tu tři roky, které jsou poněkud krušné. Má nějakou možnost, aby ta těžká léta překonal? Klacků pod nohama je hodně.

Vodochodský: Proč se právě bavíme o těch klaccích a nikoli o tom, jak některé z nich odstranit? Jestliže se shodneme na tom, že je to prostě těžké a že si to musíme všichni odbýt, tak můžeme jít domů.

Komunita, v níž vážne komunikace

Kamberský: Jak se tak tady rozhlížím, zdá se mi, ne že tu není pořádná konkurence, nýbrž tu fungují jako poměrně slušný vzorek jednotlivá pracoviště, týmy, partičky. Ptám se, jestli je to nutnost. Nebo jestli je to jakoby opatrnost, že se věci nevystavují na netu a nehledají? Kdo z vás třeba má webovou stránku, kde prezentuje své věci? Myslím osobní.

Bitrich: Nejsem si jist, jestli osobní webová stránka je ta nejlepší forma prezentace pro člověka, jehož jméno, jako doktoranda, v zásadě nic neznamena – tudíž je poměrně malá pravděpodobnost, že se někdo zrovna na jeho webovou stránku podívá. Užitečnější je mít své práce třeba na stránkách školitele, nebo na jiné platformě, která má větší šanci, že ji někdo navštíví. V tomto smyslu svoje práce na internetu prezentuju.

Müller: Myslím si, že přesně proto tady instituce jsou, a ne aby pouze každý sám zvláště napínal své síly, i když to je taky důležité a samozřejmé. Myslím si, že je to bohužel hlubší, kulturně civilizační problém, že instituce nefungují dobře. Nejsou to jen univerzity a ústavy, ale nefungují dobře ani právní, ani tržní instituce. Tak velká instituce jako univerzita není akceschopná. Je to tím kumulováním úvazků. Každý někam běhá, lidi se vlastně moc nepotkávají, každý je na jednom pracovišti jednou, dvakrát týdně. Nazývám to tak trochu pracovně, že instituce je vyprahlá.

Skovajsa: Můj dojem je, že u nás existuje jakási nechuť k tématům těch lidí, kteří jsou dost vzdáleni od toho, co každý děláme. Ty jsi, Petře Kamborský, předtím mluvil o tom, že by každý měl být schopen si přečíst nějaký dobrý ekonomický článek, i když není ekonom a tak podobně. Ale problém, který tomu zřejmě brání, je značná specializace. Každý dělá něco, má svou vlastní parketu, a spíše bude číst zahraniční články z vlastního oboru, než že si přečte to, co dělá jeho kolega, se kterým sdílí kancelář. Specializace je prostě nutností. Nemyslím si, že bychom jí mohli nějak zabránit a dosáhnout toho, že všichni budeme důkladně znát vše, co dělají druzí. To není nutné. Co ale nutné je, mít nějaké pravidelné konference nebo fóra, může to být třeba i časopis, kde budeme své výsledky publikovat, a kdo bude chtít, ten se na ně bude moci podívat. Každý ať si vybere ten hlavní výsledek, a je možné si udržet jakousi alespoň obecnou znalost toho, co se děje jinde. Jsme k tomu ochotni, nebo je nám v podstatě jedno, co dělají jiní?

Valentová: Na to se nedá vůbec nic odpovědět. Jsou kolegové, které to nějakým způsobem moc neoslovuje nebo je to nezajímá, protože oni dělají to, co je baví a chtějí to tak dělat. Třeba nějaká multidisciplína nebo multidisciplinární přístup jsou pro ně nepřijatelné, nezajímavé, a tak si jedou svou vlastní cestou. Tak ať si jedou. Ale ať ti, co mají zájem přesahovat, stát na okrajích a vidět přes ty strmé okraje, tak ať to dělají. Tady mám trochu problém, že bych na toto nedokázala odpovědět. To je asi otázka vůle. A vůle je záležitostí individua.

Bitrich: Nemělo by to být tak, že všichni budou číst všechno. Rozumný cílový stav je, že tady budou jak lidé, kteří se budou hodně specializovat, tak kteří budou specializace propojovat. Já jsem teprve nedávno na fakultě sociálních věd dokončil magisterské studium. A podle mojí zkušenosti tu bylo málo dostatečně odborných přednášek a nabízených textů. Vlastně skoro všechno byly jakési o všem referující a všechno spojující „úvody do...“, které o mnohém informují, ale žádnou pozici samy neobhájí. Moje reakce na to je pracovat v oblasti, které věřím, ve které vím, že když se něco říká, tak se to má brát vážně. Mě v tomhle slova smyslu baví se specializovat. Na druhou stranu reflektuji to, že problém malé komunikace tu je. Je to snad záležitost kvality textů, ale je to i otázka žánru. Psát pro širší publikum, než je těch pár spřízněných duší, které si to určitě přečtou, je jiné a je to, myslím, těžší.

Křížková: Třeba tady v Praze postrádám nějakou vzájemnou konfrontaci témat prací, na kterých pracují doktorandi. V Paříži, kde jsem byla měsíc na École des Hautes Études en Sciences Sociales, jsem se setkala s interními konferencemi fakulty, které tam jsou poměrně často pořádány; sejde se na nich spousta studentů a vyučujících, kteří diskutují o

tématech přednesených doktorandy. Způsob této práce, kdy je během jednoho dne prezentováno několik doktorandských témat a každý student má na prezentaci své práce nebo výzkumu omezený čas zhruba 20 minut, myslím, velice pomůže doktorandovi v rozvoji práce na tématu, ale dá mu zároveň i nové zkušenosti v prezentaci a obhajobě výsledků jeho práce.

Vodochodský: Na to by se samozřejmě dalo říci: Tak si to udělejte. V tomto jsem optimista, protože ze svého okolí vím, že se to začíná dít třeba v rámci doktorandů jednoho školitele, nebo v menších kroužcích.

Bitrich: Naše prostředí je zatíženo tím, že Čechy jsou malá země. Je to nevýhoda oproti Francii, kde udělat konferenci doktorandů může být jednodušší proto, že doktorandů je tam víc. Tím chci říci, že doktorandské studium bude dobře fungovat v okamžiku, kdy se na něm budou podílet zahraniční studenti a kdy my budeme v rámci svého studia běžně jezdit konzultovat svou práci s jinými doktorandy do zahraničí. Jinak tu budou jen semináře, kde člověk svou práci legitimizuje vůči lidem, kteří dělají něco jiného. Obhajuje, řekněme, smysl toho, co dělá. Ale musí tu být i semináře, kde je publikum dostatečně znalé věci, aby bylo schopné klást námitky vůči stavbě argumentu a podloženosti závěrů. To jsou dva různé žánry. Oba dva je třeba respektovat a myslím si, že k tomu specializovanějšímu je nezbytná mezinárodní spolupráce.

Müller: Mně se zdá, že ten problém mezioborovosti, o které se tady mluví, je otázka, kterou tady Marek Skovajsa řekl již na samém začátku. Vlastně se k tomu trošku dostáváme opět oklikou. Sociální vědy se tady nějak ustálily, nějak se institucionalizovaly v posledních dvou set letech, a moje osobní zkušenost je taková, že to, jak jsou institucionalizovány vědy dnes u nás, k rozvoji mezioborovosti příliš nepřispívá.

Skovajsa: Naše sociologie nebo politologie jsou v situaci, kdy nejdříve doháněly západní vzory, paradigmata, aby zjistily, že paradigmata se mezitím posunula k interdisciplinaritě. To dohánění prostě jenom pokračuje a vzniká z toho jakýsi zmatek, co se vlastně má dělat a jak to má vypadat.

Müller: Jenom krátce, aby to mé vystoupení nevyznělo jako neutrální konstatování. Waltherstein například k oné institucionalizaci mezioborovosti v sociálních vědách navrhuje, aby každý postgraduální student dělal Ph.D. na příbuzném oboru svého magisterského studia. Na jiném oboru.

Vodochodský: Tady je jeden konkrétní prvek problému, o kterém nevím, jestli má cenu teď diskutovat, protože to je asi velmi komplikované téma. Chci jenom upozornit na to, že když se začínáme bavit o tom, zda by nemělo smysl uvažovat o nějaké disciplinaritě v sociálních vědách, tak před těmi deseti lety vznikla Fakulta sociálních věd, která v jedné budově sdružovala několik příbuzných společenských věd. Nyní jsme se dopracovali k tomu, že každá ta společenská věda má svou budovu na úplně jiném konci Prahy. Výjimkou je sociologie a politologie, které skončily nakonec řízením osudu na jednom patře. Vůbec to tak ale nemuselo dopadnout. Transakční náklady na to, abychom se mezi sebou třeba setkávali v rámci jedné fakulty, se hlavně zvýšily.

Potřebujeme nová témata?

Skovajsa: Co si myslíte, že česká sociologie zanedbala? Kde jsou největší mezery? Jaká témata se nedělají? Co se začalo dělat až v poslední době, ale ten stav je ještě naprosto nedostatečný? Západní společenské vědy se v posledním desetiletí vyznačují produkcí velkého množství nových oborů. Objevují se nové, jasně společenskovědní programy,

kteřé se nacházejí v průniku různých jiných zavedených společenskovedních oborů, Co myslíte, že by se u nás v tom pokrytí témat mělo zlepšit? Jaká témata by se měla mnohem více rozvíjet? Jaké nové obory by měly univerzity otevřít?

Bitrich: Já bych se ohradil proti představě, že je jednoznačně pozitivní zaplňovat prázdná místa. Taková praxe může vést k tomu, že samotné téma převálcuje nějakou sociologickou práci na něm. Otázka, která témata rozvíjet a která ne, je samozřejmě relevantní. Ale samotná existence prázdného místa podle mě není dostatečným důvodem k tomu, aby o něm bylo třeba dělat vědu. Nakonec to mimo jiné vede k většímu rozdrobení disciplíny. Česká sociologie je přese všechno docela malá a může jí možná víc prospět, když se bude na několik velkých témat soustřeďovat intenzivně.

Skovajsa: Znamená to, že neexistuje žádný proud nebo žádné téma, které by společnost očekávala, pro které by existovala potřeba, a které by přitom nebyly nějak zpracovány? Často je situace taková, že jakmile někdo formuluje určitý problém, tak se ta potřeba najednou sama ukáže. Ona nebyla artikulovaná, ale najednou vystoupí.

Müller: Já si také netroufnu hodnotit, které téma je málo zastoupeno. Souhlasím s tím, že někdy mají sociální vědy sklon se chovat jaksi pozitivisticky nebo vyplňovat ta bílá místa, jako bychom neměli zmapováno to a to. Přijde mi to jako překonané pojetí. Takže by to měly být faktické problémy.

Vodochodský: Chtěl jsem říci, že s tímto také souhlasím, že si nemyslím, že by bylo potřeba kopírovat nějakou strukturu třeba Mezinárodní světové sociologické asociace a pro každou její oborovou specializaci zakládat u nás v Čechách nějakou instituci nebo se tímto způsobem snažit obsáhnout celou šíři sociologie na našem malém národním písčáku. Spíše si myslím, že je docela užitečné, když se daří dívat se na klíčová témata různými pohledy. Zkoumat je různým způsobem, nesnažit se třeba vidět příčiny nějakého jevu jenom skrze makrosociální ukazatele, ale podívat se třeba na ně z hlediska každodenního života a využít k tomu i jiných metod a přístupů. Připadá mi to užitečné a bylo by dobré, kdyby v tomhle tom byla rovnováha. Nesnažil bych se ji ale nějakým způsobem jakkoliv nadiktovat.

Kolik různých přístupů snese česká sociologie?

Skovajsa: Ivane, ty jsi říkal, že je důležité zachovat nebo si vytvořit jakousi pluralitu přístupů k problémům, spíše než se snažit vytvářet uměle k novým problémům nové obory. Odkud se ale vezme pluralita přístupů? Každý z nás má jakousi idiosynkratickou zálibu v určitém přístupu, každý se věnuje něčemu jinému. Jsme ale v prostředí, které udrží jen omezený počet týmů, omezený počet institucí. Ty instituce si vybírají a mnohdy si už i vybraly určité přístupy. Co s těmi zbylými přístupy? Jak těm se bude u nás dařit?

Vodochodský: Já si myslím, že v tomhleto je právě poměrně důležitá role univerzity, která není tolik vystavená vnějšímu tlaku trhu těch problémů a trhu těch přístupů, kde může jaksi jeden převálcovat druhý, ale že tam je možnost vlastně vytvářet takové studijní programy, které by pestrost zaručovaly. Třeba u nás na katedře se snažíme, dejme tomu, hledat v rámci kvalitativních výzkumů taková témata, která jsou prozkoumávána více z toho, dejme tomu, makrohlediska. Snažíme se studentům ukazovat, že se nějakým způsobem dá na ně dívat i jinak. Mně připadá, že třeba univerzitní půda má v tomhle určitou výhodu.

Skovajsa: Ale univerzity zatím nezajišťují dostatek výzkumů v těchto oblastech. Co s výzkumem? Jak zajistit, aby i mimo oblast výuky, ve sféře výzkumu, byla reprezentována tato pluralita přístupů?

Vodochodský: Na univerzitách se v určité době udělalo leccos pro to, aby tam výzkum nefungoval srovnatelným způsobem jako na půdě výzkumných ústavů, protože se výkonnost univerzit začala odvíjet od toho, kolik se vychová absolventů toho kterého studia a na jaké úrovni. Existuje tam určité množství výzkumu, který se tam dělá. Funguje tam nebo tam začíná fungovat vlastní studentský výzkum na bázi magisterského i bakalářského studia, kdy učitelé společně se studenty pracují na výzkumech. Myslím si, že se to rozvíjí a to je asi to minimum. Nevím, jestli univerzity budou někdy v blízké době chrlit takové množství výzkumů, které by od nich veřejnost nebo okolí očekávaly. To by samozřejmě asi chtělo větší změnu podmínek a představu, že toto je to pravé.

Křížková: Já si nemyslím, že by veřejnost od univerzit očekávala výzkumy. Spíše by univerzity měly vychovávat lidi, kteří výzkumy umějí dělat. Já jsem se na univerzitě nesešla s tím, že by na magisterském studiu opravdu studenti dělali výzkum spolu s vyučujícími. S tím mám špatnou zkušenost. Naučila jsem se to, nebo začala jsem se to učit až tady v Sociologickém ústavu přímo v praxi. Myslím si, že tomu tak je velmi často.

Vlachová: Já bych začala obráceně. Výzkum kvalitativní a kvantitativní. Myslím, že se o nich pořád ještě málo ví. Já jsem třeba měla na svém semináři dvě hodiny věnované mezinárodnímu komparativnímu výzkumu. Bylo pro mě překvapením, že to vlastně byla pro studenty úplná novinka, že pro ně existují nepřístupné partie, data mezinárodních komparativních výzkumů a myslím si vlastně, že ten vyučující by se mohl profilovat i tímhle směrem. Netěžit jen z toho, co už existuje, když může udělat něco nového.

Bitrich: Na jednu stranu jsem připraven oponovat myšlence, že nezkušený kvalitativní výzkumník by měl nutně ke své práci potřebovat zážitek z terénu. Na druhou stranu je kvalitativní výzkum založený na archivovaných datech natolik nová praxe, že je ještě náročnější než obvyklý postup. Pravděpodobně by to spolkló víc prostředků a víc osobní účasti než standardní výzkum. Nevím, jak je to v kvantitativním výzkumu. Přijde mi, že sekundární analýza je tam vlastně dost nelegitimní způsob práce. Kvantitativní metodologie je přeci postavená tak, že by člověk měl ještě před sbíráním dat formulovat očekávání toho, co v datech nakonec bude. Nevím, do jaké míry se v kvantitativním výzkumu rozvíjejí metodologické inovace, které archivace musí nutně spustit, pokud má být funkční. Myslím si, že archiv dat je rozhodně dobrý zdroj pro zpřístupnění výzkumu i lidem, kteří nemají dostatek prostředků. Na druhou stranu, spíš perspektivně v budoucnosti. Nemyslím si, že by to bylo řešení pro nejbližší dobu.

Vlachová: Tak já souhlasím, že výzkum je vlastně navázaný na problém, na hypotézu. Na druhou stranu je třeba určitý kvantitativní výzkum již hotov a účelem je naučit se takovým těm základům: Proč takový výběr a ne jiný? Jak konstruovat otázku, jak konstruovat škály? Vyrožněn to řemeslo. Mám ten pocit, že studenti někdy byli házeni do vody bez znalosti toho, jak se ty nástroje vůbec zpracovávají a jaké poznatky byly v metodologii udělány. Dělal se tam vlastní otázky, vlastní škály, měřily se nějaké věci, a když byl výzkum hotový, tak se třeba ukázalo, že to bylo špatně.

K čemu sociologie?

Skovajsa: Petr Kamberský mluvil o tom, že počinem české sociologie je třeba Keller, kterého lidé čtou a je to ještě pár dalších věcí, které pronikly na veřejnost. To nastoluje

otázku, jestli má sociologie chtít být něčím užitečná. Oč mohou sociologové opírat svůj pocit užitečnosti? Je úkolem sociologie reforma společnosti, jak si mohli myslet zakladatelé v devatenáctém století? Nebo je to disciplína, která je uzavřená sama do sebe, která se nějak reprodukuje generačně, kde my tedy uděláme nejlépe, když převezmeme způsob myšlení starší generace? Je v práci sociologů nějaký smysl, který jde nad studium, nad získávání grantů a vydělávání peněz?

Valentová: Chceme sdílet a chceme sdělovat. A já se trochu chápu jako takový mediátor, v tom kunderovském slova smyslu. Já něco zjistím a někomu, kdo by o to mohl mít zájem, to řeknu a možná to bude mít nějaký dopad.

Müller: Myslím, že toto sdělování má své meze tehdy, pokud tady nebude veřejnost, veřejnost vědců, kteří také budou vstupovat do veřejnosti v širším smyslu. Jde o to ustavit instituce, kde by se mohla taková veřejnost vytvářet. Mnohé z nich opravdu vznikají, zda budou také v tomto smyslu fungovat, zůstává otázkou.

Křížková: Na druhou stranu se dá polemizovat s tím, pokud chceme, aby naši práci nebo naše myšlenky nějakým způsobem ovlivnily společnost, že když my je budeme předávat, tak pořád musíme zodpovídat za to, že je stále musíme konfrontovat a prodiskutovávat s lidmi, kteří přece tomu tématu skoro vůbec nerozumí. Musíme jim umět pořád argumentovat. Nás samozřejmě také štvě, že musíme vysvětlovat a obhajovat své téma, musíme vysvětlovat ty úplné základy. Bez toho to přece nejde. Jinak bychom se vlastně jakoby uzavřeli do určité vědecké komunity. Musíme pracovat na obou stranách. Musíme pořád společnosti vysvětlovat, proč to děláme a proč je to důležité; úplný základ daného problému. Až pak můžeme jít do své specializace, která už je pro nás samozřejmě zajímavější, protože to téma si už budujeme dál, třeba teoretičtěji. Pak by naše práce vlastně nebyla k ničemu, kdyby tam ta konfrontace s lidmi, kteří dané téma nedělají, třeba se studenty z nižších ročníků, nebyla.

Bitrich: Už jsem mluvil o tom, že jsou dva žánry, jak diskutovat o své práci. Jednak probírat stavbu konkrétních argumentů s úzkým odborným publikem, a jednak práci legitimizovat vůči publiku širšímu. Pak je tu ještě prezentace sociologie vůči nejširšímu publiku, to znamená vůči lidem, kteří nemají sociologické vzdělání. Ta je bezesporu důležitá. Neměli bychom se na ni ale dívat tak, že je to úkol každého sociologa. To by nás mohlo paralyzovat a vedlo by to ke špatnému způsobu psaní. V ostatních vědách to funguje tak, že se někdo specializuje na popularizaci. Hledá mosty k širšímu publiku. I to je specifický žánr. A neměli bychom mít pocit, což tady několikrát v náznacích zaznělo, že každý musí dělat všechno. Sociologie musí být založená na dělbě práce. Někdo umí a někdo neumí psát popularizační články. Nemyslím si, že by to měla být záležitost každého.

Křížková: Ne, určitě ne každého. Ale pokud to téma opravdu nebudeme popularizovat, jako to tady několikrát zaznělo, pokud ho neprotlačíme do médií, tak si myslím, že už je skoro zbytečné ho dělat. Pak už to děláme jen pro sebe. Přece všichni máme snahu dostat na veřejnost výsledky naší práce.

Bitrich: Média přece nejsou jediný recipient sociologie. Jsou tu také další instituce, třeba vláda, ministerstva a mnoho dalších pracovišť, které mají zájem na tom, aby svoje praktické kroky měly o co opírat. Nejenom média.

Vlachová: A má vůbec sociologie řešit nějaké problémy? Já jsem spíše člověk, který se vyjadřuje, popisuje, analyzuje, přispívá k diskusi, ale v určitém momentu, když vidím, jak se někteří kolegové snaží o sociální inženýrství, tak mi lehce běhá mráz po zádech. Ne-

vím, až do jaké míry se sociologie má právě snažit o to sociální inženýrství. Domnívám se, že to už je úkolem někoho jiného.

Křížková: Společnost už měníme jenom tím, že něco vneseme do veřejné diskuse. To jsem měla na mysli. Nemíním tím to, že bych chtěla něco explicitně změnit ve společnosti, ale už to, že napíšeš nějaký článek, něco znamená a mění.

Skovajsa: Různá pojetí sociologie mohou oscilovat mezi sebestředným postojem, tím, že mne baví čist sociologické práce a bádát. Na druhé straně je vidění sociologie, která svět mění nebo společnost ovlivňuje. Pomáhá společnosti sama sobě lépe rozumět, případně umožňuje nově řešit její problémy. Upozorní na to, že určitý problém existuje a pomáhá ten problém řešit. Zřejmě nejsme natolik altruisty, abychom stále mysleli na to, jak naše výsledky společnost zlepší. Naše skutečné rozpoložení bude někde uprostřed mezi těmi dvěma extrémy. Co je tedy hlavní produkci sociologa? Jsou to články v odborném tisku a knihy? Nebo je svým způsobem důležitým produktem sociologie i to, co napíše noviny a jak se v obecném diskursu odrazí to, co sociologové zformulovali předtím v diskursu teoretickém?

Müller: Myslím si, že obojí. Podle mě ty dva pohledy, který jsi předtím definoval, nejsou od sebe dobře analyticky oddělitelné. Ukazuje se, že poznávání skutečnosti, jak řekla kolegyně, vlastně skutečnost tím pádem zároveň přetváří. Tím chci říci, že v jistém smyslu ta otázka dává smysl.

Skovajsa: Děkuji vám všem, že jste vytrvali a přispěli tak ke zdárnému průběhu tohoto kulatého stolu.